

Komunistų partijos Centro komiteto antrojo sekretoriaus institucijos atkūrimas Pabaltijo respublikose XX a. šeštojo dešimtmečio viduryje

Straipsnio tyrimo centre – sovietinių Pabaltijo respublikų komunistų partijos Centro komiteto antrojo sekretoriaus politinės institucijos atkūrimas Nikitos Chruščiovo valdymo laikotarpiu.

ĮVADAS

Svarbiausi antrojo sekretoriaus kaip politinės institucijos bruožai yra šie: 1) antrasis sekretorius paprastai buvo slavų tautybės (rusas, ukrainietis arba baltarusis), 2) jo funkcija buvo prižiūrėti respublikos komunistų partijos pirmojo sekretoriaus, vietinės tautybės atstovo, vadovavimą, 3) į antrojo sekretoriaus postą buvo siunčiama tiesiogiai iš centro, o ne užauginant kadrą toje pat respublikoje. Paprastai būdavo atsiunčiamas buvęs SSKP CK aparato darbuotojas, dažniausiai – Organizacinio partinio darbo skyriaus inspektorius, sektoriaus vedėjas ar net skyriaus vedėjo pavaduotojas, kas taip pat galėjo liudyti ne tik karjeros ypatybes, bet ir respublikos statusą.

Antrojo sekretoriaus institucija buvo būdinga ne vien Pabaltijo respublikoms – centro atstovai slavai buvo siunčiami į visas sovietines respublikas, išskyrus tik slaviškąsias – Rusiją, Ukrainą ir Baltarusiją.

Vis dėlto vadinamoji Pabaltijo specifika suvaidino nemažą vaidmenį formuojant šią respublikų politinės kontrolės instituciją, todėl straipsnyje joms skiriama daugiausia dėmesio. Kodėl, Lavrentijui Berijai 1953 m. atšaukus į Maskvą Josifo Stalino į Pabaltijo respublikas atsiųstus antruosius sekretorius rusus V. Jeršovą (iš Latvijos), Vasilijų Aronovą (iš Lietuvos) ir Vasilijų Kosovą (iš Estijos), neįsitvirtino šių funkcionierių skyrimo iš vietinių kadrų praktika? Jau 1956 m. į Lietuvą buvo atsiųstas buvęs SSKP CK aparato darbuotojas Borisas Šarkovas, į Latviją – Filipas Kašnikovas. Tik Estijoje šias pareigas ir toliau ėjo iš Rusijos atsiųsti estai Leonidas Lencmanas, o vėliau – Arturas Vaderis, kol galiausiai 1971 m. iš SSKP CK aparato buvo atsiųstas rusas Konstantinas Lebedevas. Kuo Maskva grindė būtinybę sustiprinti respublikų vadovybę? Kodėl Pabaltijo respublikų okupacija ir aneksija, jų pajungimas sovietinei valdymo sistemai buvo svarbūs ne vien SSRS imperiškumui, bet ir antrojo sekretoriaus institucijos atsiradimui?

Analizuodamas sovietinę nacionalinę kadrų politiką, pirmasis dėmesį į antrųjų sekretorių slavų skyrimo fenomeną dar 1967 m. atkreipė Yaroslavas Bilinsky¹. Po dešimties metų respublikų komunistų partijos Centro

komiteto pirmųjų ir antrųjų sekretorių tema rašęs Johnas H. Milleris plačiau aptarė antrojo sekretoriaus, kaip centro institucionalizuoto pirmojo sekretoriaus kontrolieriaus, vaidmenį². Šiandieną prieinami archyviniai šaltiniai leidžia ne tik konstatuoti gyvavus antrojo sekretoriaus instituciją, bet ir atskleisti jos genezę ir evoliuciją, antrųjų sekretorių sovietinėse respublikose vykdytas funkcijas.

ANTROJO SEKRETORIAUS INSTITUCIJOS ATKŪRIMO PRIEŠISTORĖ IR PRIEŽASTYS

Antrojo sekretoriaus kaip centro įrankio, skirto vietos nomenklatūrai kontroliuoti, pareigos neatsirado tuščioje vietoje. Pasakojimą apie antrojo sekretoriaus institucijos genezę galima pradėti nuo carinės Rusijos laikų generalgubernatoriaus institucijos. Lietuvių istorinėje atmintyje ir anti-sovietinio pagrindžio spaudoje galima rasti akivaizdžių sąsajų, rodančių imperinį šių dviejų institucijų pobūdį³. Kiek pozityviau imperiniai generalgubernatoriai – tiek cariniai, tiek sovietiniai – vaizduojami buvusių Gruzijos veikėjų atsiminimuose. Antai Eduardas Ševardnadzė mini caro vietininką Kaukaze (1844–1854) Michailą Voroncovą (1782–1856), kuris pasižymėjo ne tik kontrole, bet ir kaip švietėjas⁴.

Priežasčių, kurios paskatino įkurti antrojo sekretoriaus instituciją, galima įžvelgti J. Stalino valdymo laikotarpyje. Neabejotina, kad J. Stalino valdymas turėjo įtakos klastingam antrojo sekretoriaus veiklos pobūdžiui, apie ką atsiminimuose atvirai kalbėjo Nikita Chruščiovas. Jis minėjo užslėptą J. Stalino užduotį stebėti ir sekti ne tik nacionalinių respublikų, bet ir Rusijos sričių komunistų partijos komitetų pirmųjų sekretorių veiklą⁵. Svarbiausias stalininio laikotarpio indėlis į antrojo sekretoriaus

institucijos sukūrimą yra bandymas diegti ją pirmiausia Pabaltijyje, o vėliau – ir Vidurinės Azijos respublikose.

Kodėl kaip tik Pabaltijo respublikose anksčiausiai, dar net nepasibaigus Antrajam pasauliniam karui, imta diegti šią instituciją? Kaltinant Vakarų imperializmu ir kolonializmu, demonstruojant rytinių respublikų kultūrų „sužydėjimą“ Sovietų Sąjungoje, sovietinės tarptautinės propagandos Achilo kulnas buvo neseniai okupuotos Pabaltijo respublikos, kuriose nesiliovė ginkluotasis pasipriešinimas ir kurių gausi išėivija Vakaruose kėlė klausimą atkurti prarastą valstybingumą. Šiame kontekste vargu ar buvo politiškai įžvalgu respublikos lyderiu skirti nepagrindinės tautybės atstovą ir paneigti nacionalinę Vladimiro Lenino politiką – Vakarams tai būtų buvęs dar vienas okupacijos įrodymas, liudijantis ir taip mažai ką įtikinusio sovietinio suverenumo nebuvimą. Latvijoje ir Estijoje pirmojo sekretoriaus pozicijos atiteko iš Rusijos atsiųstiems tautiečiams, tuo tarpu Lietuvoje Antanas Sniečkus buvo bolševikinėje pagrindžio veikloje užsigrūdinęs vietos lietuvis.

Pabaltijo okupacija ir aneksija turi priešistorę. Rusijos istorikės Jelenos Zubkovos nuomone, iki pat 1939 m. J. Stalinas nebuvo apsisprendęs, kaip tuo metu dar savarankiškas Baltijos valstybes Lietuvą, Latviją ir Estiją įtraukti į Sovietų Sąjungos įtakos zoną. Anot istorikės, buvo svarstomas ir savarankiškų socialistinių respublikų statuso klausimas. Pati tokio varianto galimybė rodė Pabaltijo ypatingumą ir tai, kad Kremlius suvokė šių respublikų išskirtinumą bei svarbą, ieškojo jų kontrolės formų. Net ir J. Stalinui pasirinkus šių trijų valstybių įtraukimą į SSRS jas okupuojant, Pabaltijo išskirtinumas niekur nedingo.

Tiesioginiais antrojo sekretoriaus institucijos pirmtakais laikytini centro įgalio-

tiniai respublikose, o vėliau – VKP(b) CK respublikų ar jų grupių biurai. Pabaltijo respublikos ir Moldavija buvo vienintelės, kuriose įsteigti atskiri VKP(b) CK biurai. Kitiems nacionaliniams pakraščiams sovietizuoti buvo kuriami regioniniai biurai: Vidurinės Azijos VKP(b) CK biuras, Užkaukazės VKP(b) CK biuras.

Maskvos vykdomame respublikų kontrolės institucionalizavimo procese galime įžvelgti tam tikrą raidą, kuri atskleidžia laikui bėgant didėjančią centro pasitikėjimą vietos nomenklatūra. Griežčiausia kontrolės forma buvo VKP(b) CK ir SSRS liaudies komisarų tarybos įgaliotinio, turėjusio respublikoje iš esmės neribotą valdžią, institucija. 1940 m. okupuotose Pabaltijo respublikose visus politinius žingsnius kontroliavo iš Maskvos atsiųsti įgaliotiniai – V. Derevianskis (Latvijoje), Nikolajus Pozdniakovas (Lietuvoje) ir V. Bočkarevas (Estijoje)⁶.

Nors iki Antrojo pasaulinio karo sovietizavimas truko neilgai, sugrįžus sovietų valdžiai į „išlaisvintas“ respublikas įgaliotiniai nebuvo atsiųsti. Juos pakeitė VKP(b) CK respublikų biurai, kurie, kaip ir įgaliotiniai, buvo tiesiogiai atskaitingi VKP(b) CK, tačiau į biurą įėjo ir vietos atstovų. Remdamasi Estijos pavyzdžiu, J. Zubkova išsamiai aprašo įgaliotinio institucijos virtimą VKP(b) CK biuru, pažymėdama, kad renigiant pirminį variantą VKP(b) CK sekretorius Georgijus Malenkovas vadovavosi įgaliotinių veiklos kriterijais, o į planuojamą Estijos VKP(b) CK biurą buvo įtraukti vien centro funkcionieriai. Tik apsižiūrėjus, kad tokia diegiamos kontrolės institucijos redakcija neatitinka nuo prieškarinio pakitusių sąlygų, į Estijos biurą, sudarytą iš penkių asmenų, buvo įtraukti du sovietinės Estijos atstovai – Estijos KP(b) CK pirmasis sekretorius Nikolajus Korotammas ir vyriausybės vadovas Arnoldas Veimeris. Vėliau šis principas pritaikytas Latvijai ir Lietuvai⁷.

Tai, kad VKP(b) CK respublikos biuras buvo švelnesnė už įgaliotinio instituciją kontrolės forma, akivaizdžiai matyti iš sovietinės Moldavijos atvejo. Čia 1949 m. buvo panaikintas, centro nuomone, prastai dirbantis VKP(b) CK Moldavijos biuras ir grąžinta VKP(b) CK įgaliotinio institucija. VKP(b) CK organizacinis biuras 1949 m. balandžio 9 d. priėmė nutarimą dėl VKP(b) CK Moldavijos biuro pirmininko V. Ivanovo darbo trūkumų kovojant su antisovietiniu pagrindžiu. VKP(b) CK įgaliotiniu Moldavijoje paskirtas M. Turkinas, anksčiau dirbęs VKP(b) CK instruktoriumi. Organizacinio biuro nutarime apibrėžtuose nuostatuose pažymima, kad įgaliotinis yra nuo vietos organų nepriklausomas ir tiesiogiai pavaldus VKP(b) CK. Jo aparatą sudaro pats įgaliotinis, jo pavaduotojas, 5 inspektoriai ir 5 techniniai darbuotojai⁸.

Kitaip nei VKP(b) CK respublikos biuras, antrojo sekretoriaus institucija formaliai nebuvo įsteigta, todėl pats jos buvimas gali kelti abejonių, nors net buvę SSKP CK aparato darbuotojai tvirtino, kad tokia institucija tikrai gyvavo ir buvo svarbus respublikų kontrolės įrankis (apie antrojo sekretoriaus instituciją yra užsiminęs SSKP CK instruktorius Nikolajus Leonovas, kuris 1986–1990 m. kuravo Lietuvos reikalus⁹). SSKP CK nutarimo, liudijančio šios institucijos steigimą ar pagrindžiančio poreikį ją įkurti, aptikti nepavyko. Tai, kad antrieji sekretoriai respublikose buvo keičiami ne vienu metu, rodo, kad konkretaus nutarimo nebūta, priešingu atveju matytume pasikeitimą visose sovietinėse respublikose. Atskirose respublikose rusų ar kitų slavų tautybės antrųjų sekretorių darbo pradžia nesutampa. Antai Lietuvoje ir Latvijoje nuo pat nacių okupacijos pabaigos buvo ne vietiniai, o atsiųsti antrieji sekretoriai; Estijoje estas L. Lencmanas šiame poste dirbo nuo L. Berijos laikų ir buvo pakeistas A. Vade-

riu, o šis respublikos antruoju sekretoriumi išbuvo iki pat aštuntojo dešimtmečio pradžios. Anot sovietinės Estijos tyrėjų, Maskva taip pasitikėjo Rusijos estais, kad jiems atiteko antrojo sekretoriaus vieta, iš esmės rezervuota rusams¹⁰.

Antrojo sekretoriaus institucijos atsiradimą nacionalinėse respublikose šeštojo dešimtmečio viduryje reikėtų sieti su stipresnėmis N. Chruščiovo politinėmis padėtimis. N. Chruščiovui galėjo prisireikėti respublikų vadovų paramos kovojant dėl įtakos tiek su L. Berija, tiek su G. Malenkovu, todėl jis neskubėjo atsakyti 1953 m. L. Berijos iniciatyva atsiradusios naujos Pabaltijo respublikose antraisiais sekretoriais skirti vietas veikėjus. Jau 1955 m. N. Chruščiovas nustūmė G. Malenkovą į politinę nebūtį ir tapo vienvaldžiu SSRS lyderiu.

Kalbant apie antrojo sekretoriaus instituciją neįmanoma apeiti svarbaus destalinizacijos klausimo, o konkrečiau: ar šios institucijos atsiradimas, tegul ir netiesiogiai, susijęs su destalinizacija? Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad vykdydamas destalinizaciją N. Chruščiovas galėjo remtis tautine nomenklatūra, tačiau L. Berijos patirtis neleido jam kurti tokio „destalinizacinio aljanso“ su vietiniais veikėjais. Nors po J. Stalino mirties ir L. Berijos suėmimo jiems artimi respublikų vadovai buvo nušalinti ar net sušaudyti (pvz., Mir Džafaras Bagirovas Azerbaidžane), respublikose išliko pirmųjų sekretorių, kuriuos buvo galima įtarti stovėjus per arti J. Stalino ir pataikavus L. Berijai. Antai L. Berijos byloje matome, kad jam buvo metami kaltinimai neturėjus tam teisės (formaliai jis buvo SSRS liaudies komisaras) kviestis respublikų lyderius pokalbio. Kai kurie respublikų vadovai (pvz., Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto (toliau – LKP CK) pirmasis sekretorius A. Sniečkus), SSKP CK aparato nuomone, net ir sušaudžius L. Beriją vengė

taisyti klaidas ir kompensuoti L. Berijos politinius nuostolius¹¹.

Antra, kaip tik L. Berija, kuris atšaukė antruosius sekretorius rusus iš Pabaltijo į Maskvą ir prakalbo apie būtinybę plačiau skirti vietinius kadrus, buvo siejamas su J. Stalino represijomis. Taigi trumpas L. Berijos valdymo laikotarpis tam tikra prasme sukompromitavo tautinių kadru skyrimo politiką.

Trečia, centro atstovo siuntimas į antrojo sekretoriaus postą buvo tam tikras pasirengimas įgyvendinti SSKP XX suvažiavimo nutarimus – į svarbias pareigas respublikose buvo siunčiami N. Chruščiovo žmonės. Kaip rodo tyrimai, destalinizacijai buvo ruošiamasi stengiantis valdyti tiek visuomenės, tiek partijos aktyvo pozicijas į J. Stalino kultą. Anot Polly'o Joneso, būta net tam tikro informacinio valdymo¹². Respublikų elitas buvo iš anksto informuotas apie SSKP XX suvažiavimo temą, todėl dar jo išvakarėse paskirti antrieji sekretoriai rėmė N. Chruščiovo politiką ir stebėjo vietos nomenklatūros nuotaikas. Antai Latvijos KP CK antrasis sekretorius Michailas Gribkovas net ir 1962 m., t. y. po SSKP XX suvažiavimo praėjus šešeriems metams, savo pasisakymuose Latvijos KP CK biuro posėdžiuose ne tik kvietė remtis XX suvažiavimo nutarimais, bet dažnai minėjo ir ankstesnę N. Chruščiovo iniciatyvą – Kazachstano plėšinių panaudojimą.

Ketvirtas labai svarbus momentas – nacionalizmo apraiškos respublikose. Nors nacionalistinius protestus įprasta sieti su SSKP XX suvažiavimo nutarimais ir 1956 m. rudens Vengrijos įvykiais, iš tiesų nacionalizmo apraiškų respublikose buvo juntama ir anksčiau. Antrieji sekretoriai į Lietuvą, Latviją ir Azerbaidžaną buvo atsiųsti dar prieš SSKP XX suvažiavimą, t. y. prieš ten prasidedant vadinamiesiems nacionalistiniams neramumams. Tai liudija,

kad antrųjų sekretorių siuntimas į respublikas buvo ne ūmi Maskvos reakcija į ten kilusius masinius protestus, o planinga veikla, nukreipta prieš vietinę nomenklatūrą. Kaip tik 1956 m. pradžioje buvo prakalbta apie vietininkiškumo žalą Sovietų Sąjungos interesams. Iki tol žodis „vietininkiškumas“ kalbant apie centrinių žinybų (ministerijų) ir respublikų valdžią buvo retai vartojamas. Lietuvoje jis bene pirmą kartą nuskambėjo LKP IX suvažiavime 1956 m. sausį. Įdomu, kad jis buvo apibrėžtas ne kaip šiaip lokalių, o kaip respublikos interesų priešprieša visos šalies interesams.

Šeštojo dešimtmečio viduryje Pabaltijo respublikų nomenklatūros veikloje reiškėsi stiprios autarkinės tendencijos. Viename 1954 m. Estijos KP CK plenumo buvo išsakyti siūlymai stabdyti rusų emigraciją į respubliką ir plėtoti respublikos pavaldumo pramonę. Šiuo estų separatizmu užsikrėtė ir latvių nomenklatūrininkai. Tame Estijos KP CK plenumo kaip svečias dalyvavo Latvijos KP CK antrasis sekretorius Vilis Krūminis¹³, kuris po penkerių metų buvo apkaltintas nacionaliniu komunizmu ir bendradarbiavimu su Eduardu Berklavu. Maskvoje V. Krūminis prisipažino, kad kaip tik Estijos svarstymai šiais klausimais jam padarė didelę įtaką.

Penkta, antrojo sekretoriaus institucijos įkūrimą lėmė ir dar viena reikšminga aplinkybė – svarbiausios to meto N. Chruščiovo kampanijos – plėšinių panaudojimo – pabaiga ir jos poveikis nomenklatūrinių kadrų rinkai. Avantiūristinės N. Chruščiovo iniciatyvos išbalansavo kadrų pusiausvyrą. Ypač tai pasakytina apie Kazachstano plėšinių kampaniją, kuri sugėrė J. Stalino laikais karjerą pradėjusių partinių darbuotojų prieraugį. Pradedant 1953 m., į šią respubliką buvo siunčiama dalis jaunų nomenklatūrininkų, tačiau šeštojo dešimtmečio viduryje plėšinių kampanija pasiekė savo plėtros ribą ir tolesnę iš centro siunčiamos nomenklatūros

ekspansiją reikėjo stabdyti. Maskva buvo apipilta skundais iš Kazachstano, kuriuose priekaištaujama, kad vietiniai kazachai išstumti iš respublikos valdymo.

Kazachstano plėšiniai tenkino respublikų vietinių nomenklatūrininkų, žinoma, išskyrus paties Kazachstano, interesus. Jie galėjo lengviau atsikratyti J. Stalino laikais atsistatę funkcionierių rusų ir intensyviau vykdyti korenizaciją, mat iš respublikų SSKP CK žinion atšauktiems rusams darbo vieta būdavo surandama ir Kazachstane. Daug rusakalbių kadru buvo išsiųsta ir iš sovietinės Lietuvos. Kad respublikos vadovas A. Sniečkus smerkiančių jo nacionalizmą laiškų sulaukdavo ir iš Kazachstano, t. y. iš buvusių Lietuvoje dirbusių funkcionierių, rodo šių kadru migracijos geografiją¹⁴.

ANTROJO SEKRETORIAUS INSTITUCIJOS ATKŪRIMAS

Antrojo komunistų partijos Centro komiteto sekretoriaus institucijos atkūrimo Pabaltijoje pradžia laikytini 1955-ieji, kai Lietuva, Latvija ir Estija susidūrė su kolektyvizacijos sukeltomis žemės ūkio problemomis. N. Chruščiovas, apsilankęs Rygoje ir Taline, SSKP CK Prezidiumo posėdyje pareiškė, kad Pabaltijo respublikų vadovai yra patikimi ir lojalūs, tačiau silpni¹⁵. Kad tuo metu Pabaltijo respublikų žemės ūkyje būta sunkumų, rodo ir garsiojo SSKP XX suvažiavimo medžiaga. Savo pranešime N. Chruščiovas kalbėjo vien apie žemės ūkio laimėjimus ir kaip atsilikusį paminėjo tik Pabaltijo regioną.

Pabaltijo respublikose išryškintos žemės ūkio problemos verčia įtartai, ar tik Maskvai tai nebuvo pretekstas kištis į šių respublikų valdymą siekiant sudrausminti nušalinus L. Beriją vis daugiau pasitikėjimo įgaunančius vietos lyderius. Žemės ūkio nuosmukį patvirtina ir kai kurie ekonomikos rodikliai.

Antai 1955 m. sovietinės Lietuvos kolūkiečiai už darbadienį gaudavo vidutiniškai tik kiek daugiau nei pusę kilogramo grūdų – 689 gramus, kas buvo beveik dvigubai mažiau nei praeitais 1954 m. ir būsimais 1956 m.¹⁶

Vis dėlto dar 1955 m. viduryje SSKP CK aparato darbuotojai pernelyg neacentavo, kad šių respublikų žemės ūkis susiduria su sunkumais. Antai Lietuvą kuravęs SSKP CK Organizacinio partinio darbo skyriaus instruktorius A. Šeinas savo vadovybei pranešė, kad kukurūzų auginimas respublikoje paliktas savieigai, LKP CK sekretoriai tik pastaruoju metu pradėjo dažniau lankytis kaime, o partinė vadovybė silpnai kontroliuoja Ministrų Tarybos darbą žemės ūkyje, nes tam turi įtakos trintis tarp LKP CK pirmojo sekretoriaus A. Sniečkaus ir LSSR Ministrų Tarybos pirmininko Mečislovo Gedvilo. Dar paminėjęs keletą klaidų skiriant žemės ūkio vadovus, tuo savo kritiką A. Šeinas ir baigė – jokių duomenų apie didelį atsilikimą ar neišsprendžiamas problemas. SSKP CK instruktorius rašte užsiminė ir apie tai, kad LSSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininkas Justas Paleckis skeptiškai žiūri į kukurūzų, betampančių svarbiausia SSRS žemės ūkio kultūra, perspektyvas respublikoje¹⁷.

SSKP CK aparato darbuotojai parengė panašias pažymas ir apie prastą žemės ūkio padėtį Latvijoje ir Estijoje. Iš jų matyti, jog Maskvos funkcionieriai, ko gero, pirmą kartą suvokė, kad, po karo praėjus jau dešimčiai metų, Pabaltijo žemės ūkis vis dar atsilieka nuo prieškarinio. Pažymoje apie padėtį Latvijoje tvirtinama, kad prieškarįje grūdų derlius čia buvo 12, o dabar – tik 6 cnt iš ha. Pažyma iš Estijos prasidėjo pieno supirkimo kritika. Esą prieškarį grietinėlės sviestu garsėjusi Estija tada jo pagamindavusi 16,9 tūkst. t, o 1954 m. tik pieno supirkta 11,3 tūkst. t¹⁸. Jau pažymos pradžioje jos autorius pretenzingai pareiškė,

kad pieno, sviesto ir mėsos Estija gali gaminti 1,5–2 kartus daugiau nei dabar.

Tiek Lietuvos, tiek kitų dviejų Pabaltijo respublikų nomenklatūrininkai buvo kritikuojami dėl mažų kukurūzų auginimo plotų¹⁹. Latvijos KP CK antrajam sekretoriui V. Krūminiui buvo priekaištaujama dėl silpno organizacinio darbo ir nereikalingų pasitarimų organizavimo, o už ideologiją atsakingam sekretoriui A. Pelšei kliuvo už prastą agitaciją ir propagandą žemės ūkyje²⁰.

Galiausiai buvo pradėta kampanija siekiant įrodyti sovietinės agrarinės ir kolūkinės sistemos privalumus ir, mažstant bolševikiškai, pareikalauti iš respublikų vadovų puikių žemės ūkio rezultatų. Į Pabaltijo respublikas buvo siunčiamos komunistinės brigados, turėjusios padėti vietos darbuotojams organizuoti žemės ūkio darbus. Iki 1955 m. vasaros vien į Estiją SSKP CK sprendimu vyko 1667 partiniai ir sovietiniai darbuotojai, iš jų 76 – iš kaimyninės Leningrado srities²¹.

Akivaizdu, kad minėtos pažymos buvo parengtos ruošiantis 1955 m. birželio 14–16 d. Rygoje įvyksiančiam Pabaltijo žemės ūkio darbuotojų pasitarimui. Jame apsilankęs N. Chruščiovas padėtį respublikose apibūdino kaip kritinę: vadovai silpni, statistiniai duomenys vis prastėja, melioracija užleista, niekas neieško išeities iš padėties²². Šiame pasitarime buvo priimtas SSKP CK nutarimas, sudaryta speciali komisija problemoms spręsti, numatyta į Pabaltijį siųsti papildomas pagalbos brigadas²³.

1955 m. birželio mėn. SSKP CK Prezidiumo posėdyje Lazaris Kaganovičius ir kiti kritikavo ne vien respublikų vadovus, bet ir SSKP CK aparatą, kuris nepastebi respublikų problemų. Matyt, ši aplinkybė lėmė, kad aparato darbuotojai nusprendė siūlyti griežtesnes priemones – pakeisti vadovus. Praėjus vos dešimčiai dienų po šio posėdžio, SSKP CK Organizacinio partinio darbo skyriaus vedėjas E. Gromovas ir Žemės ūkio skyriaus

vedėjas F. Krestianikovas kreipėsi į SSKP CK, pranešdami, kad tiek Latvijos KP CK pirmasis sekretorius Janis Kalnberzinis, tiek šios respublikos Ministrų Tarybos pirmininkas Vilis Lacis neturi ūkinio vadovavimo, ypač žemės ūkiui, patirties, tarp CK sekretorių ir MT pirmininko pavaduotojų nėra gerai išmanančių žemės ūkio klausimus²⁴. Aparato darbuotojai tvirtino, kad Latvijos vadovai suvokia sunkią padėtį ir pats respublikos vadovas J. Kalnberzinis siūlo „sustiprinti“ vadovybę. Atsižvelgdami į tai, pažymos autoriai siūlė Latvijos KP CK antrąjį sekretorių V. Krūminį išsiųsti stažuotis į kvalifikacijos kėlimo kursus Maskvoje, o į jo vietą skirti žmogų iš kitos respublikos. Kandidatais į šią vietą jie pasiūlė Ukrainos Odesos srities komiteto pirmąjį sekretorių A. Epiševą, Novosibirsko srities komiteto pirmąjį sekretorių I. Jakovlevą ir Kijevo srities komiteto pirmąjį sekretorių G. Grišką²⁵. Šį klausimą pasiūlyta svarstyti SSKP CK plenumė, į kurį buvo pakviestas ir J. Kalnberzinis.

Tą pačią dieną SSKP CK vadovams buvo įteiktas panašus E. Gromovo raštas dėl Lietuvos vadovybės. Jame užsimenama apie LKP CK pirmojo sekretoriaus A. Sniečkaus ir MT pirmininko M. Gedvilo konfliktą ir kad pastarąjį siūloma atleisti, o į vyriausybės vadovo pareigas skirti LKP CK antrąjį sekretorių Motiejų Šumauską. Į atsilaisvinusią vietą pasiūlyti du kandidatai: Rusijos Uljanovsko srities partijos komiteto pirmasis sekretorius I. Skulkovas ir Lipecko srities partijos pirmasis sekretorius F. Žaričius²⁶.

Atsidūrusi kaltinimų dėl apleisto žemės ūkio ugnyje, partinė sovietinės Estijos vadovybė pati kreipėsi į Maskvą, kad sustiprintų kadrus. Kaip ir kaimyninių respublikų vadovai, E. Kėbinas taip pat bandė derėtis su Maskva. Kiek kitaip nei A. Sniečkus, jis pats paprašė vietoj nesusitvarkančio ruso A. Sokolovo atsiųsti naują Estijos KP CK sekretorių, turintį darbo žemės ūkyje patir-

ties, ir naują Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotoją. Tačiau kartu E. Kėbinas pageidavo, kad respublikos komunistų partijos Centro komitetas turėtų ne keturis, o penkis sekretorius.

Taigi sovietinių Pabaltijo respublikų vadovai tik prispausti politinių ir ūkinių aplinkybių ir neturėdami kitos išeities – nepavykus sustiprinti kadru žemesniojo lygio funkcionieriais – buvo priversti sutikti su antrojo sekretoriaus institucijos respublikose atkūrimu.

Tai galima laikyti mėginimu įgyvendinti eilinę žemės ūkio kampaniją, nors savo dydžiu ir neprilygusią Ukrainos grūdų nusavinimui J. Stalino valdymo metais ar Kazachstano plėšinių panaudojimui valdant N. Chruščiovui, tačiau pakankamą, kad į Pabaltijo respublikų valdymą įsikištų Maskva.

1955 m. pabaigoje įvyko SSKP CK pasitarimas dėl padėties Lietuvoje, į kurį buvo pakviesti respublikos vadovai. Dar prieš tai, 1955 m. gruodžio 1 d., buvo priimtas SSKP CK nutarimas „Dėl priemonių Lietuvos SSR žemės ūkiui kelti“²⁷, kurį respublikos valdžia turėjo įgyvendinti. Tačiau šiame SSKP CK pasitarime buvo sprendžiami ne vien respublikos agrariniai, bet ir svarbūs kadru klausimai. Maskva sutiko su A. Sniečkaus pasiūlymu pašalinti iš respublikos Ministrų Tarybos pirmininko pareigų su juo konfliktuojantį M. Gedvilą. Ūmaus būdo M. Gedvilas ne tik buvo kategoriškas tautinis komunistas, apie ką jau buvo pranešta Maskvai, bet ir nenorėjo pripažinti partinės organizacijos viršenybės Ministrų Tarybos atžvilgiu. Galima sakyti, kad ši A. Sniečkaus ir M. Gedvilo įtampa lokaliai atspindėjo N. Chruščiovo ir G. Malenkovo konfliktą. Prieš M. Gedvilą A. Sniečkus veikė užkulisuose: jis prašė SSKP CK aparato leidimo atleisti M. Gedvilą iš pareigų taip, kad tai atrodytų ne jo, o Maskvos iniciatyva. Akiivaizdu, kad A. Sniečkus, bandydamas žaisti

Maskvos rankomis, rūpinosi savo reputacija tarp vietos nomenklatūrininkų.

Kai Maskva sutiko paremti A. Sniečků, šis kaltę dėl blogos žemės ūkio padėties respublikoje galėjo suversti M. Gedvilui. 1956 m. sausio mėn. vykusio LKP IX suvažiavimo eiga buvo labai blanki ir sulaukė nemažai jį stebėjusių SSKP CK Organizacinio partinio darbo ir Žemės ūkio skyrių funkcionierių kritikos. A. Sniečkaus kaltinimai M. Gedvilui dėl žemės ūkio būklės buvo neįtikinami ir priešaringi, nes pats M. Gedvilas sau skirtą kritiką taikliai nukreipė į LKP CK vadovus, sarkastiškai pabrėždamas, kad kandidatas į Ministrų Tarybos pirmininkus M. Šumauskas, būdamas LKP CK antruoju sekretoriumi, pats kuravo žemės ūkio klausimus²⁸. A. Sniečkůs suvažiavime perpasakojo M. Gedvilo skundus Maskvai dėl neadekvačiai didinamų valstybės supirkimo užduočių. Nors M. Gedvilo veiklą jis siekė pavaizduoti kaip darančią žalą internacionalizmui ir pagrįsti respublikos įsiskolinimą kitoms „broliškosioms“ respublikoms, M. Gedvilo pasisakyme pateikti skaičiai, rodantys vis geriau vykdomas supirkimo užduotis, užgožė internacionalistinę retoriką. M. Gedvilas teigė, kad valstybei 1946 m. buvo parduota 18,5 tūkst. t, 1950 m. – 30,7 tūkst. t, 1955 m. – 44,3 tūkst. t mėsos; 1946 m. supirkta 137 tūkst. t, 1950 m. – 180 tūkst. t, 1955 m. – 249 tūkst. t pieno; 1946 m. supirkta 29 mln. vnt., 1950 m. – 37 mln. vnt., 1955 m. – 65 mln. vnt. kiaušinių. M. Gedvilo tvirtinimu, per vienuolika nuo karo pabaigos praėjusių metų Lietuva tik 1951–1953 m. neįvykdė apsirūpinimo duona plano. Toliau M. Gedvilas paaiškino, ką šie skaičiai reiškia respublikos ekonomikai. Jo tvirtinimu, nesuderintos gamybos ir valstybės supirkimo (paruošų) apimtys pablogino kolūkių padėtį, nuvertino kolūkiečių darbdienį ir sumažino gyvulių skaičių. Dėl tokios padėties dar vis LSSR Ministrų Tarybos pirmininko pareigas

einantis funkcionierius kaltino SSSR paruošų ir SSRS žemės ūkio ministerijas, kurios, žinodamos respublikos padėtį, nesiėmė reikiamų priemonių²⁹.

Šiame LKP suvažiavime B. Šarkovo skyrimą A. Sniečkůs pagrindė labai miglotai, nors būsimas LKP CK antrasis sekretorius buvo žemės ūkio specialistas. Tai, kad A. Sniečkůs nenurodė šio asmens specializacijos, galėjo liudyti, kad pats nelabai tikėjo realia jo pagalba. Galima daryti prielaidą, jog lietuvių nomenklatūrininkai bandė išvengti, kad respublikai būtų paskirtas antrasis sekretorius, tikėdamiesi atsipirkti atsiųstu žemesnio rango funkcionieriumi. SSKP CK Organizacinio partinio darbo skyriaus dokumentai rodo, kad LKP CK prašė atsiųsti Žemės ūkio skyriaus vedėją, matyt, tikėdamasis, kad tada antrasis sekretorius nebebus siunčiamas. Antai tokį respublikos prašymą savo 1956 m. pradžios rašte mini SSKP CK skyriaus instruktorius A. Ščiogolevas. Jis pažymi, kad 1955 m. gruodį SSKP CK apsilankę LKP CK vadovai atsiėmė savo prašymą ir į respublikos KP CK Žemės ūkio skyriaus vedėjo pareigas pasiūlė V. Kalesnikovą – šio skyriaus vedėjo pavaduotoją³⁰. Matyt, A. Sniečkaus tikėtasi, kad Maskva pasitenkins atsiųsdama skyriaus vedėją. Vis dėlto šie lūkesčiai nepasitvirtino. Nors lietuvių nomenklatūrininkai nepageidavo sulaukti dar vieno funkcionieriaus iš Maskvos, gruodžio mėn. LKP CK vadovams atvykus į Maskvą ir pradėjus derėtis dėl kadru kaitos, paaiškėjo, kad antrojo sekretoriaus atvykimas į Lietuvą yra neišvengiamas.

Įdomu, kad suvažiavime kalbėdamas apie 1955 m. gruodžio mėn. apsilankymą SSKP CK sekretoriato, kur buvo ne tik aptarta žemės ūkio būklė, bet ir sprendžiami kadru kaitos bei antrojo sekretoriaus atsiuntimo į respubliką klausimai, A. Sniečkůs susitelkė ne į žemės ūkio, o į kadru problemas. Todėl net ir sutikdami, kad Lietuva, kaip ir kitos

sovietinės respublikos, susidūrė su žemės ūkio krize, turėtume išvelgti, kad Maskva, pasinaudodama ūkinėmis priežastimis, siekė įsikišti ir labiau kontroliuoti respubliką.

Vis dėlto A. Sniečkui už jo užkulisinį žaidimą buvo atlyginta: į atsilaisvinusią respublikos Ministrų Tarybos pirmininko vietą buvo paskirtas artimas jo bendražygis M. Šumauskas, iki tol dirbęs LKP CK antruoju sekretoriumi, tačiau į šiojo vietą Maskva atsiuntė B. Šarkovą. Nuo tada LKP CK antrasis sekretorius visuomet buvo Maskvos parinktas funkcionierius.

Panašiai padėtis klostėsi ir Latvijoje. Čia vietinį Latvijos KP CK antrąjį sekretorių V. Krūminį taip pat pakeitė Maskvos atsiųstasis. Spaudžiama ūkio sunkumų ir vidinių konfliktų, Pabaltijo respublikų nomenklatūra turėjo susitaikyti su Maskvos funkcionierių kišimusi, o savo respublikų aktyvui tai pavaizdavo kaip Maskvos rūpinimąsi ir kadru stiprinimą.

Ką iš tiesų titulinės nomenklatūros atstovai manė apie šį „sustiprinimą“, matyti iš slaptos informacijos ir veiksmų arba net iš vėlesnių suvažiavimų ar plenumų medžiagos. Antai, pradėjus bruzdėti sovietinės Latvijos nacionaliniams komunistams, 1957 m. vykusiame Latvijos KP XIX suvažiavime buvo pareikšta, kad respublikoje žemės ūkio sunkumų kilo kaip tik dėl centro institucijų kaltės. Nacionalinis komunistas E. Berklavas apkaltino respublikos KP CK pirmąjį sekretorių Janį Berzinį nesugebėjimu laikytis principinės pozicijos ir nuolaidžiavimu centrui. Latvijos SSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininkas Karlis Ozolinis tvirtino, kad sunkumų superkant produkciją Latvijoje kilo tik 1952–1953 m., kai SSKP CK 1951 m. nutarimu visoms respublikoms buvo nurodyta pačioms apsirūpinti duona. K. Ozolinį papildė buvęs Latvijos KP CK antrasis sekretorius V. Krūminis. Jis tvirtino, kad SSKP CK ir SSRS žemės ūkio ministerija

nesugebėjo atsižvelgti į pakitusią respublikos ekonominę struktūrą – Latvija iš agrarinės respublikos tapo pramonine³¹.

Viešai antrasis sekretorius retai buvo kritikuojamas. Ir ne tik dėl to, kad tai buvo aukštas vadovas, su kuriuo nenorėta pyktis. Buvo suprantama, kad šis asmuo veikia su Maskvos žinia, tad jo kritika buvo tolygi Kremliaus kritikai. Tačiau net tokioje formalioje procedūroje kaip Maskvos apbuoti rinkimai į respublikos KP CK narius šie asmenys gaudavo daug neigiamų balsų. 1958 m. įvyko precedento sovietinėse respublikose neturintis įvykis – Maskvos atsiųstas Latvijos KP CK antrasis sekretorius F. Kašnikovas buvo neišrinktas į Latvijos KP CK narius, todėl SSKP CK aparato darbuotojai suskubo pasiūlyti į šį postą V. Krūminį, šias pareigas ėjusį dar prieš paskiriant F. Kašnikovą³².

Galima daryti išvadą, kad žemės ūkio problemos Maskvai buvo tik dingstis Pabaltijo respublikose atkurti antrojo sekretoriaus instituciją. Tai, kad partijos aparatas iš respublikų antrųjų sekretorių tikėjosi kur kas daugiau, nei vien gerai išmanyti žemės ūkio klausimus, rodo dokumentai. 1958 m. rugpjūčio mėn. SSKP CK instruktorius V. Zalužnas parengė kritišką pažymą apie LKP CK darbą su kadrais. Iš jos susidaro įspūdis, kad vienintelė išeitis iš padėties – keisti respublikos aparatą. LKP CK pirmasis sekretorius A. Sniečkus pažymoje buvo kaltinamas ne tik nesugebėjimu valdyti padėties ir klientelizmu skiriant kadrus, kai atsakinguose postuose atsiduria susikompromitavę, „svetimais tarybų valdžiai elementais“ užsikrėtę ir netinkami konkrečiam darbui asmenys. Anot V. Zalužno, A. Sniečkui „spręsti trūkumus sunkiau dėl asmeninių savybių. Jis mažai paisyti darbuotojų nuomonės, liguistai reaguoja į kritiką [...], blogai organizuoja CK aparato darbą.“ Tačiau kartu kritikos sulaukė ir daugiau nei dvejus metus dirbant

LKP CK antrasis sekretorius B. Šarkovas. Jis apibūdintas kaip nepernelyg principingas, svarbiais klausimais nelinkęs išsakyti savo požiūrio vadovas, menkai išmanantis pramonės ir ideologijos klausimus³³. Buvusio LKP CK nario Jono Kubiliaus nuomone, SSKP CK aparatas buvo nepatenkintas, kad B. Šarkovas, užuot domėjęsis kadrais ir nacionaline politika, tenkinasi vien žemės ūkio klausimais.

IŠVADOS

Nacionalinės respublikos komunistų partijos Centro komiteto antrojo sekretoriaus institucija buvo svarbus titulinės nomenklatūros kontrolės įrankis. Jos pirmtakai buvo prieš Antrąjį pasaulinį karą ir pokariu gyvavusios centro kontrolės priemonės – VKP(b) CK ir SSRS MT įgaliotinio bei VKP(b) CK respublikos biuro institucijos. Po trumpo L. Berijos valdymo antrojo sekretoriaus institucija Pabaltijyje buvo atkurta šeštojo dešimtmečio viduryje. Prieš ją įdiegdama Maskva žengė keletą taktinių žingsnių: pirmiausia nurodė Pabaltijo problemą – atsilikusią žemės ūkio plėtrą (1955 m. vidurys), o tada organizavo kampanijas ir tikrinimus, siuntė į Pabaltijį „pagalbos“ brigadas, dėl ko šių respublikų elitas galiausiai buvo priverstas pats paprašy-

ti „sustiprinti vadovybę“ atsiunčiant antrąjį sekretorių ir kitus funkcionierius iš centro; 1955 m. gruodžio mėn. buvo priimtas nutarimas „Dėl priemonių Lietuvos SSR žemės ūkiui kelti“, kuriuo prisidengiant 1956 m. pradžioje atkurta antrojo sekretoriaus institucija.

Kalbant apie antrojo sekretoriaus institucijos kūrimą derą įžvelgti nesusijusius su žemės ūkiu politinius procesus. Ši institucija vertė pamiršti L. Berijos valdymą ir apribojo didėjančias respublikų elito ambicijas: užuot kėlę reikalavimus Maskvai, vietos nomenklatūrininkai turėjo apgaildestauti dėl prastos žemės ūkio padėties savo respublikose ir, stengdamiesi išlikti, patys prašytis atsiųsti kadrus sustiprinančių funkcionierių.

Pasinaudodama žemės ūkio sunkumais, kuriuos kalbamais metais lėmė tiek prastos oro sąlygos, tiek centro pernelyg išpūsti produkcijos supirkimo planai, Maskva atkūrė antrojo sekretoriaus instituciją. Tai, kad ilgainiui, remiantis įvairiomis priežastimis, o Maskvai nurodant vienintelį pretekstą – poreikį „stiprinti“ respublikų valdžią, antrieji sekretoriai atsirado ne tik Pabaltijyje, bet ir kitose respublikose, liudija tvirtą N. Chruščiovo padėtį vadovybėje ir svarbų santykių su regionais ir respublikomis etapą – jo įsitvirtinimo laikotarpis baigėsi.

Nuorodos

¹ Y. Bilinsky, „The Rulers and the Ruled“, *Problems of Communism*, Vol. 16, September 1967, p. 21.

² J. H. Miller, „Cadres Policy in Nationality Areas“, *Soviet Studies*, Vol. XXIX, No 1, January 1977, p. 8. Vis dėlto keletas atvejų rodo, jog respublikų vadovai sugebėdavo išsireikalauti, kad jiems netinkami antrieji sekretoriai būtų iš respublikos atšaukti. Antai A. Sniečkui pavyko pasiekti, kad iš

Lietuvos išvyktų B. Popovas (žr. V. Tininis, *Sniečkus. 33 metai valdžioje*, Vilnius, 2000, p. 203).

³ S. Grybkauskas, „The Second Party Secretary and his Personal Networks in Soviet Lithuania after 1964: Towards the Localisation of the „Second“, *Lithuanian Historical Studies*, 2010, Vol. 15, Vilnius, 2011, p. 32.

⁴ Straipsnio autoriaus 2011 m. rugsėjo 1 d. pokalbis su E. Ševardnadze.

⁵ Н. С. Хрущев, *Воспоминания. Время. Люди. Власть*, Книга первая, Москва, 1999, с. 197.

⁶ Е. Зубкова, *Прибалтика и Кремль*, Москва, 2008, с. 140.

⁷ Ibid., с. 140, 141.

⁸ Rusijos valstybinis socialinės ir politinės istorijos archyvas (toliau – RVSPJA), f. 17, ap. 116, b. 426, l. 2, 3.

⁹ Straipsnio autoriaus 2010 m. kovo 29 d. pokalbis su Nikolajumi Leonovu.

¹⁰ R. Taagepera, *Estonia. Return to Independence*, Boulder, 1993, p. 99.

¹¹ *Дело Берия. Приговор обжалованию не подлежит*, Москва, 2012, с. 178–181.

¹² P. Jones, „From the Secret Speech to the Burial of Stalin. Real and Ideal Responses to De-Stalinization“, in P. Jones (ed.), *The Dilemmas of De-Stalinization. Negotiating Cultural and Social Change in the Khrushchev Era*, Routledge, 2006, p. 42–43.

¹³ *Президиум ЦК КПСС 1954–1964*, Т. 1, Москва, 2003, с. 375.

¹⁴ N. Petrovo 1972 m. gruodžio 25 d. laiškas A. Sniečkui, Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA), f. 16895, ap. 2, b. 17, l. 70, 71.

¹⁵ *Президиум ЦК КПСС 1954–1964*, с. 54.

¹⁶ H. Šadžius, A. Jefremenka ir kt., *Tarybų Lietuvos valstietija*, Vilnius, 1979, p. 157.

¹⁷ A. Šeino 1955 m. gegužės 21 d. pažyma SSKP CK, RVSPJA, f. 5, ap. 31, b. 26, l. 13–17.

¹⁸ SSKP CK instruktoriaus Dmitrijevo 1955 m. gegužės 26 d. pažyma SSKP CK, ibid., l. 31–39.

¹⁹ Ibid., l. 34.

²⁰ SSKP CK Organizacinio partinio darbo skyriaus vedėjo Vakulenkos ir instruktoriaus Iva-

no Kovalio 1955 m. gegužės 23 d. pažyma, ibid., l. 19–30.

²¹ SSKP CK instruktoriaus Dmitrijevo 1955 m. gegužės 26 d. pažyma, ibid., l. 39.

²² SSKP CK Prezidiumo 1955 m. birželio 20 d. protokolas, *Президиум ЦК КПСС 1954–1964*, с. 54.

²³ Ibid., с. 897.

²⁴ E. Gromovo ir F. Krestianikovo 1955 m. liepos 1 d. raštas SSKP CK, RVSPJA, f. 5, ap. 31, b. 26, l. 40.

²⁵ Ibid., l. 41.

²⁶ E. Gromovo 1955 m. liepos 1 d. pažyma, ibid., l. 46.

²⁷ M. Gedvilo 1956 m. sausio 27 d. pranešimas LKP IX suvažiavime, LYA, f. 1771, ap. 191, b. 3, l. 498.

²⁸ Ibid., l. 499.

²⁹ Ibid., l. 498.

³⁰ A. Ščiogolevo 1956 m. sausio 5 d. pažyma, RVSPJA, f. 5, ap. 31, b. 26, l. 52.

³¹ Pažyma apie Latvijos KP XIX suvažiavimo darbą, ibid., b. 59, l. 45.

³² I. Šikino 1958 m. balandžio 11 d. raštas SSKP CK, Rusijos valstybinis naujausiosios istorijos archyvas, f. 5, ap. 31, b. 100, l. 21.

³³ V. Zalužno 1958 m. rugpjūčio mėn. pažyma, RVSPJA, f. 5, ap. 31, b. 100, l. 57–63.

Gauta 2013 10 02
Lietuvos istorijos institutas,
Kražių g. 5, Vilnius

Saulius Grybkauskas

RE-ESTABLISHMENT OF THE POSITION OF THE SECOND SECRETARY OF THE CENTRAL COMMITTEE OF THE COMMUNIST PARTY IN THE BALTIC STATES IN THE MID-FIFTIES OF THE 20TH CENTURY

Summary

The re-establishment of the position of the second secretary of the Central Committee of the Communist Party in the Baltic States during Nikita Khrushchev's rule is at the centre of this article. The predecessors of this important position for control of the republics were the representative of the Central Committee of All-Union Communist Party (the Bolsheviks) (AUCP[B] CC) and of the Council of Ministers of the USSR and subsequently the representative of the institution of the (AUCP[B] CC) bureau for the republic. The article examines the reasons and motives behind Moscow's 1956 decision to re-establish the practice abolished by Lavrentiy Beria in 1953 of appointing functionaries sent by the Kremlin as second secretaries of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Republics.

Before re-establishing the position of second secretary, Moscow took several tactical steps. First, in 1955, it specified a problem in the Baltic States, the lack of development in agriculture, and then organised campaigns and checks and also sent 'assistance' teams to the Baltic States, as a result of which the elite of the republics were finally forced to ask the centre to "strengthen the leadership" by sending a second secretary and other functionaries. In December 1955, the resolution 'On measures to raise agriculture of the Lithuanian SSR' was adopted, and under its guise in 1956 the position of the second secretary was re-established.